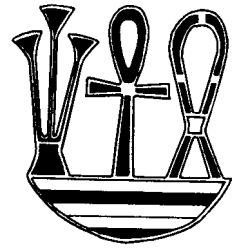

Egyiptomi Füzetek

4. évfolyam 4. szám

2004

A Magyar-Egyiptomi Baráti Társaság időszakos lapja

„Finom fonálból négy csomót csinálj!”

Ha ma csomót lát vagy hall az ember, a különböző csomózási lehetőségekre gondol, és azok használati módjaira, és nem is gondolja, milyen sokrétű a gyakorlati életen túl mutató jelentéssel bírt egykor ez a szó. Konkrét jelentésén kívül legfeljebb olyan kifejezések jutnak az ember eszébe, mint a csomópont, gordiuszi csomó vagy esetleg csomót köt a zsebkendőjére.

Az ókori Egyiptomban is fontos szerepet töltöttek be a csomók a mindennapi életben. Ha összekötöttek két fonalat, zsinórt vagy kötelet, egyszerűen összecsomózták őket. A távolság mérésére csomós kötelet használtak, ahol a csomók távolsága az egységek méretét jelölte. Halászat, vadászat, madarászat céljára hálókat készítettek, ezzel is ejtettek zsákmányt. Az élelmiszerek tárolásakor gyakori volt az edények felfüggesztése. Erről már számos őskori edény festett vagy domborműves díszítése tanúskodik – a mennyezetről lelógatva nem fértek hozzá a rágsálók sem. A nagyméretű edények szállításakor azokat erős kötelekkel a szamarakhoz erősítették, vagy kötélhálóba rakva a vállukon cipelték. Egészen apró, finom hálót készítettek, amikor a paróka alap készült. Sőt, a ruházatnak is fontos része volt a csomó, hiszen a férfiak szoknyáját, ill. annak övét csomóval rögzítették, és a női ruhák között is volt, aminek pántját így kötötték meg, de a háromszögletű ágyékkötő rögzítésére is alkalmazták. Elkerülhetetlen volt a csomó használata számos eszköznél, például amikor a balta pengéjét a nyélhez rögzítették.

A gyakorlati jelentőségén túl, a csomónak fontos szerepe volt azonban a túlvilággal kapcsol-

atos elképzelésekben is, hiszen a bűnös lelkekre ott démonok vadásztak hálóikkal, rossz szándékú lények és az eltévedés veszélye is fenyegette őket útkon Ozirisz Kettős Igazság csarnoka felé. Itt sokszor védték őket a temetéskor elhangzott ráolvasások, különböző rituálék, vagy a múmiára helyezett amulettek és különféle vele eltemetett mellékletek, köztük – az Újbirodalom korától – a Halottak Könyve. Fontosak voltak

közöttük az amulettek – maga a „védelem” szó, amit a Toerisz istennő előtt gyakran látható „*sz*” hieroglifa jelenít meg, ugyancsak csomó, bár sajtóságos, hiszen a formát egymáshoz erősített gyékényszálakból készített lap hajlításával alakították ki. Minthogy az eredeti kötélből eltérő anyagokból mintázták meg amulettként, szkeuomorf tárgy, ahogy a többi csomó amulett is. (A kifejezés a görög σκευος „*valami tartója*” és μορφή „*alak*” szó modern összetétele, tehát követi az eredeti tárgy alakját, de attól eltérő anyagból készült.) Két kötel összerősítésével hozták létre az élet jelét, az *anh* figuráját, ami annyira elterjedt a korabeli világban, hogy tovább élt a kereszténnyé vált lakosság körében, és a koptok ma is hordják a kereszt sajátos, egyiptomi formájaként.

Hosszú ideig hasonlóan népszerű volt az Ízisz csomó, ami Ízisz istennő védő erejét közvetítette viselője számára. A Halottak Könyve 156§ a következőképpen írja le, Kákósy László fordításában: „*Vörös jáspis tjet varázsigéje. XY, az igazhangú így szól: Tied a te véred, Ízisz. Tied a te varázserőd, Ízisz. Tied a te varázslatod, Ízisz,*

Hengeres edény hálómintával (Nagada kultúra), Szépművészeti Múzeum

az amulett, mely e Nagynak védelmére szolgál. Megvédi attól, ki gonoszat tesz ellene.

Mondd a szavakat jáspis tjet felett, mely ankhimi növény nedvébe van mártva, szikomorfa rostjára felfűzve, és e megdicsőült halott nyakára téve a temetés napján. Ha ezt megteszik neki (ti. a halottnak), Ízisz varázsereje lesz a védelme; Hórusz, Ízisz fia ujjong miatta, amikor látja őt. Nincs számára rejtett út. (Egyik) karja az ég felé, (másik) karja a föld felé. Valóban jó dolog. Ne engedd, hogy lássa azt bármely ember. Bizony, nincs hozzá hasonló!”

Ahogy a szövegből is látszik, Ízisz vérével azonosították, ezért előszeretettel készült vörös színű kőből, mint Amon énekesnőjének az amulettje a Szépművészeti Múzeum gyűjteményében. A szertartás végzője az ő varázserejét használta fel a halottak érdekében, hogy túlvilági boldogulásukat elősegítse. Az Ízisz-csomót viselték azonban az élők is, és a kutatások szerint a nők esetében konkrétan a havi vérzéssel és vetéléssel hozták kapcsolatba, míg általános értelemben férfiak és nők bármely más területen használhatták, hiszen Ízisz volt a „nagy varázslatú” istennő, akinek hatóköre fokozatosan bővült, és a római korra már mindenható istennőnek tekintették.

A Középbirodalom korában a ruhacsat is feltűnt amulett funkcióban, mint a Fajum vidékén talált hercegnői leletek tanúsítják.

Meglepő módon, Tutanhamon múmiáján a hieroglifaként ismert *tyez* „csomó” jelet karjai mellé helyezték aranylemezből megformálva. Sajnos nem tudjuk, milyen rítus kapcsolódott hozzá, és mi volt a konkrét célja, ahogy azt sem, hogy ez sajátos, az amarna kort követő egyedi jelenség volt, vagy az újbirodalmi királyi temetkezések szokványos része, hiszen a többi királmúmiát a 21. dinasztia korában átcsomagoltan fedezték fel II. Amenhotep sírjában és a deir el-bahari rejtékhelyen.

A csomó a mágia terültén is egyik központi elem. Amikor körbekerítettek valakit / valamit kötéssel, azt a kötelet jól össze kellett csomózni, hogy ne bomoljon ki, hiszen abban az esetben a benne levő védett személyekhez hozzáfért volna a gonosz ellenség. Ennek az aktusnak az állan-

dósult eredménye a *sen*-karika és a királyok nevét övező kartus. A képzet a királykultuszban a 4. dinasztia elejére erősödött annyira meg, hogy a kartus a titulátúra részévé vált. Sznofru fáraó több nevét már ezzel a névgyűrűvel vették körbe (Hórusz neve még a *szereh*-ben olvasható). A név mágikus védelme rendkívül fontos volt, hiszen elképzelésük szerint annak birtokában a varázslat segítségével viselője felett hatalmat lehetett gyakorolni. Persze pozitív értelemben is felhasználható volt ez a hatalom, hiszen azért írták fel a sír bejáratánál a halottak nevét és életét, hogy az arra járók ejtsék ki, és ezzel fennmaradásukat segítsék elő. Egy másik hasonló mágikus felhasználás, amikor a pecsételő skarabeuszok aljára kartusba írt királynevet véstek – III. Thutmoszisz fáraó Men-Kheper-Ré neve halála után is hosszú ideig készült a mágikus pecsételőkön.

Ízisz csomó amulett, Szépművészeti Múzeum

A „csomó” szó egyiptomi

megfelelője a *tyez*, ami egyúttal a *csigolyát* is, meg a *ráolvasás*, *varázsigé* szavakat is jelenti, ez utóbbi esetben a szó végén eltérő determinatívummal

. Igeként a „*megköt, hozzátold, létrehoz*” jelentésekkel ismert. A szó többször előfordul a gyógyító mágikus iratokban. Néhány példa jól szemlélteti sokrétű gyógyító felhasználását.

Említi az egyik legrégebbi iatromágikus papirusz, a III. Ramesszeum papirusz, melyet a Középbirodalom idejére, Kr.e. 1700 körüli időkre kelteznek. A B. töredéken olvasható (23-34), hogy Ízisz istennő haját megtépte, amikor felismerte gyermekén, a csecsemő Hóruszon a *baa*-betegséget. Bár ezt azonosítani nem tudjuk, a szövegből kiderül, hogy az anyatej okozta. Nut gyermekei, a dajkák azonban tudták a kezelés módját: speciálisan elkészített lenfonállal pecsételték le a megfelelő helyeket, majd egy fecskefiókat hoztak, és a mágia révén ez magával vitte a bajt. A szöveg végén, a használati útmutató szerint az egész történetet a kezelés leírásával együtt 7 lenszál felett kellett elmondani, közben azt megsodorni és megfonni, majd 7 csomót készí-

teni belőle, amit a beteg gyermek nyakára helyeztek. Ezek a csomók tehát a gyógyító eljárás folyamán készültek, annak erejét hordozták magukban.

Ugyanezen papirusz töredéken korábban is szerepel csomó (B.12-14). Ott különböző – hiányosan megmaradt – anyagok összekeverése után kapta meg immár a gyermek vagy felnőtt a mindkét szívformáját (ib és khati) védő megcsomózott lenszálat.

A. Skarabeusz III. Thutmoszisz nevével, Szépművészeti Múzeum
B. Sznofru neve kartusban az abüdoszi I. Széti templom királylistáján

A British Museumban őrzött londoni orvosi papiruszt (EA10059) a 18. dinasztia végén jegyezték le. Első publikációját Walter Wreszinszki adta ki 1912-ben, majd 1999-ben Christian Leitz készítette el új kiadását. Megfigyelése szerint a töredékek sorrendje a korábban feltételezettől eltérő, így egyazon receptre ma két szám is utalhat. A 29 (Leitz 41) ráolvasás a vér elhárítására szolgál. Itt Anubisz jön el, hogy megakadályozza a Nílust abban, hogy Tait, a szövés istennőjének a földjére lépjen. A kis történet elmondása közben kellett a fenti hatás érdekében megcsomózni egy egyelőre nem meghatározott ra-jaa növény rostjait. A következő ráolvasás (30, Leitz 42) hasonló jelenetet fest le, most viszont „nagy” (aat) vászonból származó csikokból készült két csomó szolgál az asszony ellen érkező halott vagy démon elhárítására.

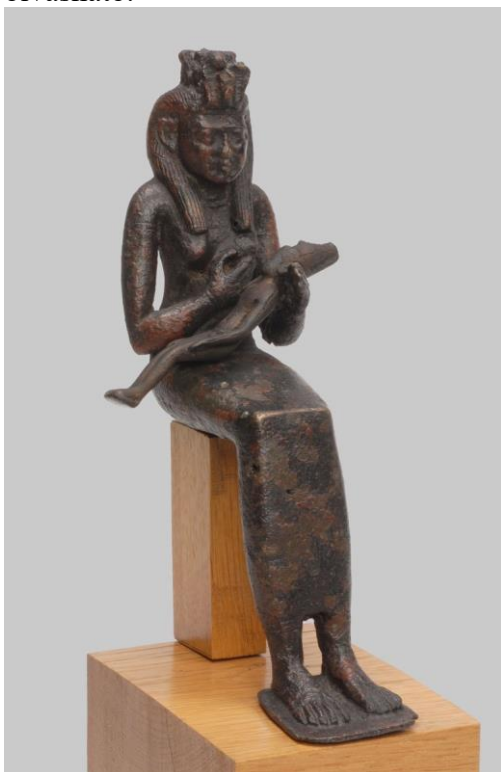
A 19-20. dinasztia korából származó Leiden I.343+345 papiruszon egy akhu-démon okozta betegség esetében (Vs. 1-8) – a hiányzó összetételű orvosság készítésekor egy szintén kitörött részben megadott anyagot összecsomózva kellett elmondani a gyógyító ígét. Ugyancsak a Ra-

messzida Leiden I.346 papiruszon is találkozunk csomóval. Ez az év végi utolsó 5 nap veszélyeire vonatkozó, azokat elhárítani kívánó gyógyító varázsigéket tartalmaz. Szahmet / Basz-tet láthatatlan követei ilyenkor súlyos bajokat, halállal végződő betegségeket terjesztettek. Az itt közölt ráolvasások között az egyik (1.1-2,5) az újévi „mészárlásokat” elkerülendő, hosszú varázsigét mond, egymás után szólítva meg a különböző isteneket. Közben az említett isteneket vászonra rajzolja, és a vásznat 12 csomóval – ahány istent felsorolt – látja el. Ezt kenyér, sör és tömjén áldozat követi, végül a vászon a torokra kerül, és így a védett személy reménye szerint a veszélyes napokon megmenekül az év járványától.

Gyakori a csomó a korszak egy másik iatromágikus papiruszán, a Leiden I.348 számú papiruszon. Itt a csomózást a fájdalom kezelésekor tartották szükségesnek. Egyik esetben (Rt.2,9-3,3) a gyermek Hórusz *nedzs*-párnán feküdt fájdalommal telve. Bátyja, Széth vigyázott rá. A gyógyító ember *nedzs*-vászonra kötött 7 csomót, azt a nagy lábujjra téve tette egészségessé a Hórusz istennel azonosított páciens. Máskor a fejfájást kezelték így. A következő helyen például (9Rt.3,8-4,3) az ismét Hóruszal azonosított pácienshez Ízisz és Nephthüsz istennők mennek oda, hogy meggyógyítsák. Amit kérnek tőlük: „*Hozzatok a nedzs-ruha szegélyéből néhány szálat 7 csomóval. Ezt kell aztán N szülötte N bal lábára helyezni. Amit az alsó részre tettek, az a felső rész gyógyítására van. Megjelöltem, amit az istenek keresnek.*” És a történetet ismét a csomózott vászon felett mondják el, majd a páciens bal lábára helyezik. Máskor a fejre vagy a torokra tették a csomózott vászon darabot. Érdekes például, ahol Hórusz és Széth „*az egyetlen bokorért*” harcol (Rt. 4,5-9). Közben fáj Hórusz feje, és mint kiderül, ennek a bokornak a bimbója az, ami meg tudja gyógyítani. A *szeneb*-növény („*egészség*”) bimbójával egybekötve, megsodort szállal, 7 csomóval ellátva tették a páciens torkára.

Utolsó példaként a Szépművészeti Múzeum is őriz ebből az időszakból két iatromágikus papiruszt. Az egyik gyógynövényes könyv része, mely a matet-net-szut növényhez kapcsolódó ráolvasásokat gyűjtötte egybe. Zárásként innen idézek egy példát (pBudapest 51.1961, I.5-II.6 (2)) Kákosy László tolmácsolásában, szintén a varázslásról írt 1974-ben megjelent könyvéből

olvasható.

Ízisz gyermekét, Hóruszt szoptató szobra,
Szépművészeti Múzeum

„... Jöjj ki Te, aki rossz hatásoddal jössz, aki gonoszat tesz... , akik leszálnak alkonyatkor, akik megkárosítják..., aki a felső combra sújt, ne károsítsd a homlokot, ... ne dühöngj a felső combjában, a belsejében, a végbelében, ... jöjj ki halott, rád olvasnak, jöjj ki halott nő. rád olvasnak, ...X, Y szülötte, a ti arcotok, fájdalmat okoz nektek. Elpusztítja? Ré, ami az alsó állkapcsotokban van. Távol tart titeket a Két Ország vezetője, aki Réhez tartozik. Elűzött titeket, fájdalmat okozott nektek, lelketeket eszi, holttesteteket, árnyaitokat. Te halott, halott nő, (és folytatva) rabló, rabló nő, akár temetett, akár temetetlen bármely Alvilágban, bármely dombon, bármely vesztőhelyen, bármilyen lepelben, bármi helyen, bármi sírűregben, bármely helyen, ahol csak akartok, elűzött ő titeket, kint okoz ő nektek, felfalja lelketeket, holttesteiteket, árnyaitokat.

Halott és halott nő, ellenség és ellenséges nő, ártó (szembeszegülő) férfi és nő, rabló és mindenféle rabló nő, akik gonosz dolgot tesznek ellene, távozzatok, hátráljatok meg a matet-net-szut növény előtt.

Mondd a szavakat a matet-net-szut felett négyszer. Finom fonálból négy csomót csinálj. Olvastassék fel e varázsigé minden egyes csomó felett. Tétessék az ember fejére. Elpusztítja ama ellenséget, halottat, halott nőt, aki bántalmakat okoz a fejben vagy bármely tagban. Valóban jó, milliószor (kipróbált).”

Toerisz istennő amulettje a védelem jelével maga előtt,
Szépművészeti Múzeum

Győry Hedvig
Szépművészeti Múzeum

Előadás helye és ideje:
Nemzetek Háza, 2004. március 29.

Egyiptomi Füzetek 4/4, 2004.
Kiadja a Magyar Egyiptomi Baráti
Társaság Ókori Egyiptomi Bizottsága
Szerkesztő: dr. Győry Hedvig
Levél cím: H-1062 Budapest, Bajza u. 54.
e-mail: gyory@szepmuveszeti.hu